
Resensies / Reviews

Woordeboeke en Woordelyste / Dictionaries and Word-lists

T.T. Cloete (Redakteur), Leon Strydom, Heilna du Plooy en Anna-Marie Bisschoff (Medewerkers). *Literêre terme en teorieë*, 1ste uitgawe, 1ste druk 1992, xv + 598pp. ISBN 0 7986 2707 7. Pretoria: HAUM-Literêr. Prys R128,69.

T.T. Cloete, redakteur van die uitgebreide glossarium *Literêre terme en teorieë* van 1992, kondig hierdie ambisieuse publikasie in sy "Voorwoord" aan as "'n begin van iets wat voortgesit behoort te word" (xiii). In die resepsie van hierdie belangrike literêre werk was dit veral Kannemeyer wat gevoel het dat hierdie indeks egter 'n "gemiste kans" was om 'n "staalkaart" daar te stel van "waartoe die Afrikaanse kritici en teoretici op die gebied van die literatuur in staat is" (1993: 16).

Gereelde gebruikers van hierdie leksikon, of hulle nou student, onderwyser of dosent is, *Afrikaanssprekend* of nie, behoort egter na my mening te kan getuig dat hierdie lofwaardige oorsig oor literêre terme en teorieë die beste is wat ons het en dat dit 'n onontbeerlik waardevolle bydrae maak tot wat op hierdie terrein beskikbaar is. Dit kan sy man uitstekend staan tussen ander werk soos Van Gorp se *Lexicon van Literaire termen*, Abrams se *Glossary of literary terms* of Hawthorn se *Concise Glossary of Contemporary Literary Theory*. En dan moet 'n mens onmiddellik byvoeg dat jy vergelykings tref met Glossariums wat in die meeste gevalle hulle soveelste hersiening en bywerking beleef.

Uiteraard het Kannemeyer met baie van sy kritiek gelyk. By talle van die langer bydraes het medewerkers in gebreke gebly om ad rem, kompak en verstaanbaar te skryf. Sommige van die lemmas bevat 'n aktualisering, by ander is dit skrynend afwesig. Hoe kan 'n mens praat oor die *dekadensie* of die *fin de siècle* as relevansie vir die Afrikaanse leser — vir wie die boek bedoel is — dan nie uitgespel word nie? En dit het niks te make met 'n paradigmaverskuiwing waarvan die "Voorwoord" praat nie. Cloete het inderdaad te min geredigeer en in die lang gesloer om die manuskrip gereed te kry is klaarblyklik op te veel laaste-oomblik-vulling teruggeval. Sonder byvoorbeeld die enorme bydraes van Heilna du Plooy en Anne-Marie Bisschoff het hierdie ontsaglike taak net nooit klaargekom nie.

'n Grondiger en 'n ernstiger beswaar vind ek die feit dat die boek — gesien die feit dat dit in die woorde van die redakteur self "hoofsaaklik gemik (is) op die Afrikaanssprekende student, onderwyser en dosent" — nie 'n sterker Suid-Afrikaanse inslag het nie. In sy apologie sê Cloete dan ook self dat 'n "breër Suid-Afrikaanse raamwerk ... doelbewus in die eerste heruitgawe van hierdie werk nagestreef (sal) word" (xiii). Dit word veral relevant as 'n mens in

aanmerking neem dat die werk eers in 1992 gepubliseer is en die "omvattende finale hersiening" so laat as 1989-1990 plaasgevind het. Teen daardie tyd het die paradigma lankal verskuif — of het Afrikaanse universiteite steeds te min kennis gedra daarvan? Charles Malan se bundel *Ras en literatuur* was al van 1987. Die opspraakwekkende polemiek tussen Jeremy Cronin en Lionel Abrahams in die *Weekly Mail* was ook van dieselfde jaar. Uit dieselfde tyd dateer ook Duncan Brown se *Exchanges: South African writing in transition*, die debatte tussen Albie Sachs en Njabulo Ndbele, J.M. Coetzee se *White Writing*, of die debat tussen Gerrit Olivier en J.C. Kannemeyer oor historiografie. Martin Trump se *Rendering Things Visible* was van 1989 en Ampie Coetzee se studie oor *Poësie en politiek* dateer selfs uit 1976.

Die gebrek aan 'n Suid-Afrikaanse aktualisering is wel opgevang deur uitstekende oorsigte soos dié van Andries Oliphant oor *Swart literatuur in Suid-Afrika*. Maar daar is lemmas waar 'n mens dit juis sou verwag het — of dan sterker sou verwag het — soos die gedeelte oor die *Komparatisme: sy terrein* van Helize van Vuuren, waar die bruikbaarheid van so 'n werkwyse tot die laaste paragraaf uitgestel word.¹ Van Vuuren gee 'n geleerde, maar dorre oorsig oor die komparatisme en die sinkretisme² wat vir die student weinig sê oor hoe daar vergelyk kan word, en die bibliografie is beperk. Die leser sou naas die filosofiese bespiegeling oor die verskynsel as sodanig darem in die eerste plek wou hoor wat die proses van vergelyking as literêre werktuig inhoud? Wanneer word vergelyk? En waarom word vergelyk? Van oudsher vergelyk ons immers twee dinge wat érens ooreenstem, of wat kontrasteer met mekaar, of waar die een ding beter, of nie so goed, as die ander is nie. En uit die teorie — en uit die praktyk — weet ons dat daar deur die vergelyking 'n verband tussen twee dinge geskep word. Dan spreek dit natuurlik vanself dat die ondersoeker in die proses van vergelyking nie vooringenome moet wees nie. Merwe Scholtz het hierdie proses juis jare gelede pragtig geïllustreer in sy kritiek op T.T. Cloete se proefskrif, *Trekkerswee en Joernaal van Jorik*. Hy noem sy resensie destyds — veelseggend! — "Een plus een is een?" (1956: 51-52). Vergelyking in die ware sin van die woord geskied vir hom eers waar vergelyking hom in die uiteindelijke resultaat handhaaf, waar al die gedigte — Cloete werk immers met poësie — "vergelykenderwys bestryk word" en mekaar "krities" en "waarderend" bekijk. Veel later (1983) voeg Reingard Nethersole by dat die materiaal wat vergelyk word, nie eens van dieselfde aard hoef te wees nie: "The materials, as the work of many comparatists has shown, can be drawn from literature, the visual arts, music, philosophy, the social sciences and many other areas, for it is not important that the objects for comparison are necessar-

1 Uiteraard kan ek nie aan alle lemmas aandag gee nie en ek konsentreer op enkeles wat myns insiens belangrik is vir die toon van die algemene aanpak.

2 My kommentaar sou ek ook op Leon Strydom se gedeelte oor *Literatuurteorie en komparatisme* kon betrek.

ily inherently similar; what is important is the basis or in Montaigne's words 'the string' which is used to connect or relate these materials" (1983: 12).

Maar my belangrikste beswaar teen Van Vuuren of Strydom se eensydige serebrale betoë — en daar is etlikes in die bundel — is dat daar geen erkenning gegee word aan die feit dat die Vergelykende Literatuurwetenskap hom op daardie stadium in Suid-Afrika reeds geruime tyd rekenskap gegee het van 'n baie omvattender taakstelling nie. Ek verwys spesifiek na die intreerede van Reingard Nethersole in Augustus 1983, in die departement Vergelykende Literatuurwetenskap aan die Universiteit van die Witwatersrand. Nethersole gee erkenning aan professor Karl Tober, haar mentor, van wie sy moes leer dat die literêre kritiek meer is as toevallige skakel tussen die kunstenaar en sy publiek, en dat die kritikus verder moet gaan as die besprekings van sy kontemporêre wêreld en die grense van sy nasie. Een van die grootste uitdagings van die Vergelykende Letterkunde lê dan vir haar op morele vlak: "I have in mind the realm of the political in Aristotelian sense because, although artistic and scientific discoveries may in themselves appear ethically neutral, the interests which guide their pursuits and the enormous scope of their use in the service of power places before us the problem of morality: which inquiry should be given preference and for what reason? Furthermore, does it not seem anachronistic to study literature in a world whose well-being and sense of purpose depend upon the stock exchange and the arms race?" Met ander woorde, konkludeer sy, "it is precisely the challenge of the circumstances of our times which demand a re-assessment of Literature as an object of knowledge" (3). En elders: "(it is) an awareness of the interrelationship between the socio-historically grounded formations of national or group literatures here and elsewhere (which) might lead the comparatist interested in literary history to a better understanding of how an institutionalized literary discourse can be put to political use" (8).

Dit is van die literêre teorie as werktuig tot 'n "re-assessment", 'n herwaardering van die literatuur as voorwerp van kennis soos Nethersole dit sien, wat die artikels van Van Vuuren, of van Strydom, en baie ander, nog geen blyk gee nie. En dit vind ek 'n groot jammerte. Daar moet inderdaad oor die grense heen beweeg word: allereers in Suid-Afrikaanse konteks, maar ook verder.

Dit is in die lig van sulke opmerkings dat hierdie glossarium in die toekoms met belangrike toevoegings en aanvullings uitgebrei moet word. Die literêre teorie omvat nou eenmaal vandag breër kulturele begrippe en meer algemene terreine as waartoe dit vroeër beperk was. Nuwe lemmas wat in 'n volgende uitgawe ingesluit sou moes word is bv. die *Ander*, *Post-kolonialisme*, *mag*, *geweld*, *inter-kulturalisme*, die *belydenis* of *konfessionele* teks en die *dagboek*, die hele kwessie van *gender* (nie net die *feminisme* nie) moet ook breër begrippe insluit soos *hetero-* en *homoseksualiteit*. Omskrywings oor *diskoers* sal ook rekening moet hou met *diskursiwiteit* en die implikasie van *mag* wat so 'n taalhandeling onderlê. Trouens, selfs 'n "gedateerde" begrip soos die *retorika*

wat ingestel is op 'n oorredingshandeling kan nie in so 'n belangrike handleiding ontbreek nie. Verder moet gewerk word aan meerdere *teater-* en *filmterme* en aan kwessies soos die *probleemdrama*.

Cloete se handleiding is die werk van 'n span kundiges van feitlik alle Suid-Afrikaanse universiteite. Hoewel die bydraes in Afrikaans geskryf is, is die medewerkers nie almal Afrikaanssprekend nie, selfs nie almal Suid-Afrikaners nie. Sowat 'n derde van die medewerkers is vroue, die meeste is egter manlik en blank. Ook hier kan by 'n volgende uitgawe vrugbaar gebruik gemaak word van meer swart medewerkers van naam in Suid-Afrika.

Literêre terme en teorieë is baanbrekerswerk in Afrikaans. 'n Mens sou wou sien dat elke student 'n kopie daarvan besit. Deur die uitgebreide sisteem van kruisverwysings word die student na ander terme gelei en deur die grondige bibliografie gestimuleer om self verder navorsing te doen. Mag hierdie belangrike werk by 'n volgende uitgawe nog groter erkenning en bekendheid geniet.

Verwysings

- Abrams, M.H. 1993. *A Glossary of Literary Terms*. Sixth Edition. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers.
- Brown, Duncan (Red.). 1991. *Exchanges: South African Writing in Transition*. Pietermaritzburg: University of Natal Press.
- Coetzee, A.J. 1976. *Poësie en politiek: 'n voorlopige verkenning van betrokkenheid in die Afrikaanse poësie*. Johannesburg: Ravan Press.
- Coetzee, J.M. 1988. *White Writing: On the Culture of Letters in South Africa*. New Haven: Yale University Press.
- Hawthorn, J. 1992. *A Concise Glossary of Contemporary Literary Theory*. London: Edward Arnold.
- Kannemeyer, J.C. 1993. Taai teorieë, in die terme van Cloete-hulle. *Rapport*, 23(4): 16, 24.1.1993.
- Malan, C. (Red.). 1987. *Race and Literature. Ras en literatuur*. SENSAL-publikasie nr. 15, R.G.N. Pinetown: Owen Burgess.
- Nethersole, R. 1983. *The Challenge of Comparative Literature*. Inaugural lecture. University of the Witwatersrand: Johannesburg. 18 August 1983.
- Scholtz, Merwe. 1956. Een plus een is een? *Standpunte* XI(2): 44-52.
- Trump, Martin (Red.). 1989. *Rendering Things Visible: Essays on South African Literary Culture*. Johannesburg: Ravan Press.
- Van Gorp, H. (Red.). 1986. *Lexicon van literaire termen*. Derde, herziene en aanzienlijk vermeerderde druk. Groningen: Wolters-Noordhoff.

F.R. Gilfillan
 Departement Afrikaans en Nederlands
 Universiteit van Natal
 Durban
 Suid-Afrika